

A keserű csalódás következménye

I. A csalódás tragédiája és szomorúsága

Térjünk vissza a csalódáshoz. Azon a sorsdöntő napon, október 22-én az adventista hívők az egész ország területén összegyűltek a saját otthonukban, templomokban és csarnokokban vagy bárhol, hogy menedéket találjanak a gúnyolódóktól és a csőcseléktől. Bezárták üzleteiket, lábon hagyták termésüket, és felszámolták földi ügyeiket. Bevallották bűneiket, jóvátettek minden rosszat, és most keresztény kötelékben és buzgó várakozásban gyűltek össze. Ez a nagy várakozás és buzgó vágy napja volt. Megváltójukra várakoztak.

De a nap túljutott delelőjén, és estére hajlott az idő. A ragyogó dicsőség felhője, amely után szemük figyelve kutatott, és mely hitük szerint Urukot hozza, nem jelent meg. Nem hasította villám az eget, sem földrengés nem rázta meg a földet, sem trombita hangja nem reszkette a fület. A lenyugvó nap csendesen, de kérlelhetetlenül szállt le eltűnő reményeikre. Sötétség borította a földet, és homály – átláthatatlan homály – telepedett a várakozó, figyelő sokaságra. Szomorúság és kétségbeesés lett úrrá mindnyájukon. Férfiak és nők szégyenkezés nélkül sírtak, mert Uruk nem érkezett meg.

Eleinte még imádkozni sem tudtak, szívüket megbénította a csalódás. Az elmúlt napokban és hetekben Jézus közelebb állt hozzájuk, és kedvesebb volt nekik, mint minden vérszerinti hozzátartozójuk – és most úgy látszott, elveszítették Őt. Néhányan hazakullogtak **(856)** hideg, barátságtalan otthonukba. Mások képtelenek voltak elhatározni, mit tegyenek és együtt maradtak, amíg október 23-a hideg, szürke hajnala megjelent jelképezve saját elszomorodott életük szürkeségét és sivárságát. Ez nem Krisztus második eljövetele lett volna? Isten ígéretei csak illúzió és megtévesztés voltak? Reményeik győzelmes beteljesedésének bibliai próféciai mind hamisak voltak? Nem láthatják meg a megújult föld dicsőségét, sem a megváltottak városának arany utcáin nem sétálhatnak? Nem lehet, hogy Isten nem volt ott az egészben? A napok lassan múltak, amint arra törekedtek, hogy megtalálhatnák helyüket.

A világ nagyon biztosra vette, hogy az október 22-i várakozás összeomlása után a milleri adventizmust rövidesen úgy tekintik majd, mind a mesés negyvenes évek teljesen hiteltelenné vált fejezetét, egy vallási őrületet, mely kiábrándultságban és katasztrófában ért véget, ami méltatlan arra, hogy helyet kapjon vagy feljegyezzék a törvényes egyháztörténelem fejezetei között. Sőt, az ellenfelek azt várták, hogy a mozgalom szétesik és semmivé lesz. Nem csoda, hogy sok követő elmaradt, akikben Isten Szava és annak jövődölései csak sekélyen gyökereztek meg. A legtöbb vezető nem volt abban a helyzetben, hogy megküzdjön a fanatizmussal és a hamis filozófiákkal, melyek bizonyos körökben rövidesen felütötték fejüket.

De még mindig maradt egy jókora csoport. Első gondolatuk az volt, hogy bár a prófécia szerinti idő lejárt, biztosak voltak a várakozás rövid idejében – esetleg csak néhány nap – amíg az Úr jönni fog. Később arra törekedtek, hogy helyesbítsék az időrendet. Talán az időzítésnek sohasem kellett volna határozottnak lenni, pontosan évre és napra szólónak. Vagy talán volt valami rejtett hiba a dátumaikban vagy a számításaikban, melyre sem ők maguk, sem az ellenfelek nem figyeltek fel. Furcsa módon eleinte nem is gondoltak arra, hogy csalódásuk magyarázatát a 2300 év meghatározott záróeseményeinek újra vizsgálata által találják meg, melyet a prófétikus határidők megköveteltek.

Még mindig bíztak abban, hogy az ő időpontjuk vezet el az eljövételhez, és a jelenlegi világ tűz által való elpusztulásához, és csak a közeljövőben várták azok beteljesedését. A következtetés tehát elkerülhetetlennek látszott, hogy az „igazi Éjféli Kiáltásnak” még **(857)** a jövőben kell megtörténnie. És ebből következik, hogy a hetedik havi mozgalmat nem igazán Isten vezette, hanem az egy tragikus tévedés volt. Ez alatt, mint már említettük, néhányan új időpontokat jelöltek meg – 1845, 1846, 1851, 1854, és az 1860-as és 1870-es évekbe terjedőket. De a többség zavarodottan tapogatózva keresett, rövidesen teljesen feladva az „idő” gondolatát. Miller helytelenített minden további idő-meghatározást.

II. A közfelháborodás kitörése Himes ellen

Vizsgáljuk most felül a csalódás utóhatását. Az örömteli várakozás napja hirtelen a szívszorító csalódás napjává változott – elhalasztott reménység, zavarodottság és megdöbbenés – a lakosság gúnyolódása minden oldalról megnövekedett, és a különböző közösségekben folytatódott a csőcselék erőszakos fenyegetése. A millerita vezetőktől nyilvános vallomást követelt a közhangulat. A csalódást követően, volt egy rövidéletű, de erőszakos

vádakkal telt kitörés nagy kiadójuk, Joshua V. Himes ellen. Célzásokkal és nyílt vádolóssal a sajtó egy erős ellenérzést dolgozott ki ellene, fenntartva azt az állításukat, hogy a közvetlen közeli eljövételben való látszólagos meggyőződése hivatásszerű és megvásárolható volt, és hogy személyes haszonért munkálkodott az Úr ügyében.¹

Himes visszautasításában, melyet a bostoni *Post* első oldalán közölt, vádlóit arra hívta fel, hogy állítsanak tanúkat, akiket az adventizmus megkárosított. Megnevezett vádakra levelezését hozta nyilvánosságra a szóban forgó ügyletekkel kapcsolatban, melyek minden egyes vád alól tisztázták őt. Más újságok rövidesen teljes bizalmukat fejezték ki iránta és ezek után, a különböző értekezleteken az állítólag megcsalt atyafiak felmentették őt². Így az ellentámadás elmúlt. De mi lett Millerrel, veterán vezetőjükkel és közvetlen munkatársaival?

(858)

III. Miller kinyilvánítja a küszöbön álló adventben való változatlan hitét

Miller személyes hite a Bibliában a csalódás keserűsége után is rendületlen volt. 1844. november 10-én nyugodtan írja:

„Bár kétszer csalódtam, de mégsem vagyok lehangolt vagy elkedvetlenedett. Isten velem volt Lelke által, és megvigasztalt. Sokkal több bizonyítékkal rendelkezem, és ezért hiszek Isten szavában; és bár ellenségek és gúnyolódók vettek körül, de elmém teljesen nyugodt, és reményem Krisztus eljövetelében erősebb, mint valaha. Én megtettem, amit csak sokéves józan megfontolás után úgy éreztem, hogy ünnepélyes kötelességem megtenni. Ha tévedtem, az már a szeretet oldaláról történt, embertársaim iránti szeretetből és Isten iránti kötelességemről való meggyőződésemből. . . . Távolról sem jutott eszembe, hogy megzavarjam egyházainkat, lelkészeinket, vallásos szerkesztőinket, vagy hogy eltérjek a legkiválóbb biblíamagyarázóktól vagy a Szentírás tanulmányozására javasolt szabályoktól.”³

Biztos volt abban, hogy a vég nem lehet messze, és állandóan a „mát” hangoztatta, mint az ő rendíthetetlen szabályát:

„Atyámfiai, tartsatok ki, senki el ne vegye koronátokat. Gondolatomat másik időre rögzítettem, és azon is szándékozom maradni, amíg az Isten több világosságot nem ad nekem. – És ez a Ma, Ma, és MA, míg csak el nem jön, és meglátom Őt, aki után a lelkem sóvárog.”⁴

Hitte, hogy a nagy idő-próféciai számításai lényegükben helyesek voltak, Miller nem volt hajlandó további találgatásokba bocsátkozni a határozott „időről”, bár személyesen számított Krisztus eljövetelére, mielőtt a jelenlegi zsidó szent év „1844” tavaszán végződne. Ezt írta:

„Számoltam folyamatosan az időt, ahogy tudtam. Most várakozni és vigyázni kell, amíg kegyelmesen válaszolni fog arra a 10.000 imára, mely nappal és éjjel szent hegyére száll fel, 'Jövel, Uram Jézus, jöjj hamar.'”⁵

Ebben mások is csatlakoztak hozzá. Litch kijelentette, hogy a „bizalom alapja” a küszöbön álló adventben „napról napra növekszik”.⁶ Bár Cox, Whiting és még néhányan mások, akik sohasem voltak tisztában a különleges évvel kapcsolatban, **(859)** mégis alapvetően „adventistáknak” tartották őket, mivel ők feltétlenül hittek az Úr *közvetlen közeli* visszatérésében. Biztosak voltak abban, hogy a Gondviselés megkérdőjelezhetetlenül vezette őket, és hogy az Advent Mozgalom Isten akaratával megegyezett. Biztosak voltak abban, hogy az alapvető elvek nem veszítették érvényüket, mivel tévedtek a különleges időpontban.⁷

Ezzel ellentétben, Storrs kertelés nélkül kijelentette, hogy egy „emberi befolyás, amit én mesmerizmusnak nevezek” volt a felelős azért az előadásért, hogy egy határozott dátumot, „oly *határozottsággal* hirdettem”. Túllépték „a józan belátás határát”, úgy érezte, hogy ebben az időpontban az Úr eljövételének csak a „nagy valószínűségét” kellett volna hirdetni. De, fűzte hozzá: „Én *naponta* várom a mi Urunk eljövételét, és arra törekszem, hogy kegyeleme által mindig készen legyek rá.”⁸

Miller, emlékezve arra, hogy Jónás Isten kifejezett utasítására hirdetett meghatározott időt Ninivében, kijelentette:

„Számomra kétségtelen, hogy Isten keze volt a dologban. Emberi megítélés szerint sok ezren készítetve lettek a Szentírás kutatására az időpont hirdetése révén; és hit által és a Krisztus kiömlő vére által megbékéltek Istennel.”⁹

IV. Nyilvánossághoz címezve védelmezi meg álláspontjait

November 10-én a Boston-i Szentsátor imaházban az egyik szerkesztő (valószínűleg Himes) a maga és társai nevében egy előadást tartott.¹⁰ Tudva azt, hogy „a hetedik hónap elmúlásával barátaiknak és a nyilvánosságnak joga van elvárni tőlünk egy nyilatkozatot”, ezért bemutatta ügyüket a világnak. A vezetők őszintén elismerték, hogy hibát követtek el az időponttal kapcsolatban, azt mondta, megvitatja az egész problémát, ahogyan ők látták, és hogy álláspontjukat az összes ismert tény és körülmény fényében foglalták el.

(860) „Készek vagyunk megvallani, hogy kétszer csalódtunk várakozásunkban az Úr eljövételének idejével kapcsolatban – először 1843-ban, és másodszor a jelenlegi Zsidó Szent Év hetedik hónap tizedik napjában (1844)”.¹¹

Mivel a nyilvánosság nem hisz abban, hogy ilyen csalódásokat össze lehet egyeztetni az advent hithez való további ragaszkodással – bár „az adventistákkal nincs szükség egyeztetésre” – ezért előadták „Az elejétől fogva elfoglalt álláspontjuk VÉDELMEZÉS-ét”, melyeket kezdetben foglaltak el,” és kijelentették, hogy csak megerősödtek „abban a biztos várakozásban, hogy reményeik hamarosan valóra válnak.”

Először is, soha nem állapítottak meg bármilyen napot az Úr eljövetelére az „1843” évben, zsidó idő szerint, bár „ellenfeleik többször állították”, hogy ezt tették, azonban indokolatlanul és igazságtalanul. Először egyszerűen csak várták az Urat, hogy eljöjjön „valamikor 1843. március 21. és 1844. március 21. között”. A „hét időre”, illetve a 2520 évre (Kr.e. 677-től Kr.u. 1843-ig), a 2450 évi nagy jubileumra (Kr.e. 607-től), és különösen a 2300 évre, a Kr.e. 457-ben kezdődő 70 év-hétre, ami hasonlóképpen Kr.u. 1843-hoz vezet – és ezt állította korábban is és a jelenben is számos kiváló nem-millerita – a bizonyítékok változatlanul tűntek. Először ezen időszak végét 1843-ban állapították meg, anélkül, hogy tudatára ébredtek volna, hogy minden egyes időszaknak szüksége lenne az azonos számú „teljes évre” és hogy egyszerűen kivonták a Kr. előtti dátumot a Kr. utáni dátumból, nem vették figyelembe –

„a töredék évet, mely minden esetben a kezdetétől fogva megtörtént, és ami megköveteli, hogy minden egyes időszaknak a Kr.u. 1843 év lejártát követően is ki kell terjedjen, mivel azokat külön-külön kezdték meg, a Kr.e. évek megkezdése után, amelyeket ők kelteztek.”¹²

Bár ezt a különbséget először nem vették észre az adventisták, ellenségeik sem fedezték fel vagy mutattak rá. Egyedül a milleriták saját maguk helyesbítették az időpontot. Ellenfeleiknek sem sikerült a „határozott évvel kapcsolatos tévedést” bebizonyítani, bár maguk is **(861)** azt állították a korábbi időszakban, hogy „körülbelül 1843 évben”. Ezt őszintén „hirdették a világnak”, mert érezték, hogy „nem lenne tisztességes eljárás Isten szemében, és a lelkiismeret megsértése volna az emberekkel szemben, ha nem így tennének.”

Állították, hogy nyilvánvalóan ellenfeleiknek „sem lehet igaza”, mivel egyáltalán nem voltak képesek megállapodásra jutni egymás között, és nyilván nem bíztak egymás véleményében sem, és nem volt a milleriták tanításában egyetlen sarkalatos tétel sem, mellyel szemben ne éltek volna „egy vagy több kérdésben fenntartással” legműveltebb ellenfeleik sem. Azon kívül, őket az évszázadokra visszanyúló apostoli időbeli *premillenniumi* tanítás támogatta, míg a legtöbb ellenfelük a 200 évnél nem régebbi *postmillenniumi* elméletet adta elő, amely egyenesen szemben állt mind a

Szentírással, mind a korábbi tanítással. Az idők jelei és minden beteljesedett prófécia támogatta őket. Egyértelmű volt, hogy abban a korban élnek, melyre az atyák és a reformátorok évek óta reménységgel tekintettek.

„Gúny és megvetés” váltotta fel az ellenfeleik által ajánlott lényegtelen és érvénytelen érveket, akik ugyanakkor elismerték a józan értelmezés történelmi elveit, amiken a millerita álláspontok nyugodtak. Indítóokuk önzetlen volt, nem kívántak külön pártot vagy szektát felállítani, a magukkal hozott lelkek ezrei, és köztük több száz megtéréshez vezetett hitetlen volt az eredményük, miközben az elpártoltak ezreit nyerték vissza, és számtalan keresztény talál örömet az advent reménységében. De „teljes megdöbbenésükre és meglepetésükre” a nagy egyházi testületek „egyesültek a világgal” az ellenállásban. „De az idő – az 1843-as év, a zsidó szent év – elmúlt, és mi csalódtunk, mert nem láttuk meg a Királyt az ő szépségében.”¹³

Azonban, mivel a Szentírás jelezte a „késlekedési időt”, midőn várakozniuk kell Urukra, láthatták, hogyan vezetett az Úr keze, mert üzenetük próbának bizonyult **(862)**, annak megmutatására, kik voltak őszinték, és kik üdvözölnék igazán az Úr visszatérését. Ezt követően a mózesi jelképes szertartások érvei, melyek felvillanyozták és új életre keltették az adventváró csoportokat, amint kezdték azt hinni, hogy a zsidó hetedik hónap tizedik napján fognak megvalósulni reményeik. Ez volt az a nap, az ószövetségi földi szolgálatban, mikor a főpap engesztelést végzett a szentek szentjében az ókori Izrael bűneiért.

Tehát a mózesi törvény „az eljövendő dolgok árnyéka volt”, és Krisztust pontosan a húsvét napján feszítették keresztre, mely előrevetítette árnyékát, és a halottak első gyümölcseként támadt fel a kévekötés meghatározott napján, és a Szentlélek pontosan az ötvenedik napon töltetett ki, mint az előre jelezve volt. Ezért azt gondolták, hogy a mi Főpapunk, aki belépett a Szentek Szentjébe, és saját vérével meghintette azt, kijöhet, és megáldhatja várakozó népét az engesztelés napján, amint azt a zsidótörvény szertartásaiban előre vetítette. Úgy tűnt, ez a végső pont. Ezért a kiáltást mindenhol közölték, és riadót fújtak. Mégis, amint a nap elmúlt, újra csalódtak. De az egy lélektisztító tapasztalat volt, és azelőtt soha nem tapasztalt áldást hozott nekik. Így érveltek:

A közvélemény természetesen elvárta tőlük, hogy az egész advent reménységet, mint egy illúziót adják fel, és hagyjanak fel minden várakozással. De ők ezt nem tudták megtenni. Érezték, hogy Isten akaratát teljesítették, mikor megfújták a riadót, éppen úgy, mint ahogy Jónás tette,

mikor ezt kiáltozva bement Ninivébe: „Még 40 nap és Ninive elpusztul.” Nem pusztult el. Hamis próféta volt-e ezért Jónás, amikor *időt* hirdetett Ninive elpusztulására? Nem, ő csak azt az üzenetet hirdette, melyet Isten parancsolt meg neki. A lakosok próbája volt az, a nép megtért és Isten nem valósította meg szándékát. Ezért a milleriták is hitték, hogy a hetedik-hónapi kiáltás hasonlóan egy próba volt. Ha elmulasztották volna azt megtenni, hasonlóak lettek volna Jónáshoz, mikor Tárzisba futott. És ők nem ismételhették meg Jónás haragját, mert Isten megszánta Ninivét. Ezért úgy érezték, **(863)** hogy Isten jóváhagyta az *idő* hirdetését, még ha az esemény nem is következett be, ahogy azt hirdették.

Idézték Ábrahám hitének próbáját is – Isten megkímélte Ábrahámot attól, hogy fiát feláldozza, mikor hitét próbára tette, miután bebizonyította hitét. És mikor Izrael elhagyta Egyiptomot, telve voltak várakozással, hogy hamarosan beléphetnek Kánaánba. Kötelességük volt cselekedni; ha nem léptek volna a tettek mezejére, bűnt követtek volna el Isten ellen. Mégis kénytelenek voltak sok fárasztó éven át vándorolni hitetlenségük miatt. Majd meghatározták az adventisták jelen álláspontját: „Mi most felismertük az adott időt, melyen túl nem terjeszthetünk ki semmilyen prófétikus időszakot, a mi időrendi számításunk és azok kezdő időpontja szerint.”¹⁴

Elmúlt a jelképek által jelzett idő. Bár ellenfeleik szerint az idő megcáfolta álláspontjukat, ezt válaszolták: „Láttuk, hogy nincs olyan bizonyíték, ami megcáfolná, hogy közvetlen az ajtó előtt van, nem késlekedhet sokáig, és hogy ezek azok az események, melyekre várunk.”¹⁵

Lehet némi hiba az időszámításban. Lehet, kicsit túl korán várták az eseményt. Ami azt illeti, egyszerűen nem tehetnek mást, mint várakozni és vigyázni. Ezért újra vizsgálták időrendi bizonyítékokat és jelképeket. Az *első* adventkor bizonyos jelképek időrendben megvalósultak – a húsvéti bárány leölése a hó 14. napján, amikor Krisztust megfeszítették, és az aratás zsongéjének áldozása, mikor Krisztus feltámadt a tizenhtodik napon – a pászka szombat utáni reggelen. De mások nem teljesedtek be a pontos dátumon – Krisztus, mint a mi Főpapunk a mennyei Szentek Szentjébe a harmadik hónapban lépett be.¹⁶

Továbbá, úgy ítélték meg, hogy az ő prófétikus idő alkalmazásuk az egyháznak a századokon keresztül fenntartott meghatározó értelmezésén alapult. Először, a nap-év elvének alkalmazása **(864)** Dániel és a Jelenések prófétikus időszakaira. Még ellenfeleik, Stuart és Bush professzor is hozzájárult ahhoz – Stuart elismerte, hogy Anglia és Amerika „nagy többsége” így hitte a magyarázatot;¹⁷ Bush azt írta: „Benneteket igazol a

leglogikusabb szövegmagyarázat, valamint a legnagyobb nevek csoportja erősíti ezt meg” – melyet számos vezető értelmező felsorolása követ.¹⁸

Ezen kívül a prófécia történelmi szemléletét az egyház véleménye ugyancsak támogatta 18 évszázadon keresztül. Idézték William Cunninghame angol értelmező összefoglalását az őskeresztény egyházról, majd a zsidó, a reformáció és a reformáció utáni és a XIX. századi óvilági értelmezők álláspontjait.¹⁹ Azonban ellenfelek most elhagyták atyáik álláspontját. Erre az adventisták nem voltak hajlandóak. Sok nem-millerita tudós hamarosan valami új, nagy fejleményre várt, de a szóban forgó kérdés lényege az *esemény jellege* volt.

Az *Advent Hírnök* három fő nézetben összegezte: Az első nézet szerint az „egyházaknak”, Daniel Whiteby által bevezetett új postmillenniumi filozófiája van (ellentétben a keresztény korszakok folyamán kialakított meghatározó nézettel) a maga idejében az emberiséget jobbatévő és az advent előtti világmegettérítési szándékával. A második, az Angliában uralkodó korabeli Literalista (szószerinti) nézet. (itt egy tucat nevet sorol fel). Ez tartalmazza a millennium előtti eljövetelet a föld részleges helyreállításával és az emberiség részleges reformációjával. Az ezeréves királyságot, melynek központja a helyreállított zsidó nemzet lesz Krisztus jeruzsálemi uralkodásával, követi majd minden dolog beteljesedése az ezer év végén. A harmadik „Második Adventet Várók alapvető elveinek” az újra megerősítése, mely „néhány lényeges pontban” különbözik millennium előtti társaikétól, a literaistáktól. Öt elvet sorolhatnánk fel:

(865)

1. Az édeni állapotába helyreállított föld lesz a feltámadt szentek örök hajléka.
2. A millennium – a két feltámadás közötti ezer év – egyetlen helyen, a Jelenések 20. fejezetében található, a többi leggyakrabban idézett szöveg az új föld állapotára vonatkozik.
3. Izrael jövőbeni helyreállítása, csak a megváltottaknak van helyreállítva a megújult földön az eljövetelekor.
4. Megjelentek a Krisztus eljövetelet megelőző jelző jelek, és az összes prófécia beteljesedett, kivéve azokat, melyek a végre vonatkoznak.
5. A jelen időn túl nem terjed próféciai időszak.²⁰

V. A második levél bátorítja a hívőket

A „Nyilvánosságához írt levelet” követően egy „Adventistákhoz írt levél” jelent meg az *Advent Hírnökben*. Ebben emlékeztették őket, hogy ugyanazon remény osztályrészesei, mint az apostolok voltak, és az Ábrahámnak tett ígérek örököseit követik, és rövidesen halhatatlanságot és örökkévaló örökséget nyernek az eljövettelkor. Most, szeretetben egyesülve egymással, türelemmel kell elviselniük megpróbáltatásaikat, míg az eljövételre várakoznak, mely az ajtó előtt kell legyen. A hetedik-hónapi mozgalmat még nyilván nem vetették el. Az advent közelségének „jeleit” felsorolva, melyek „megerősítenek álláspontunkban”, az író hozzáteszi:

„És végül, az új keletű mozgalmak történetében, az Adventisták azok, akik a Vőlegény elé mentek. Az alvás és szunyókálás időszaka után felkelve, megtisztították lámpásaikat, melynek különös sajátossága, hogy mi nem tudjuk úgy szemlélni, mint „gyötrelmes órákat”, melyek a megígért megszabadítást bizonyítják! . . .”

„Álljunk szilárdan ott, ahol vagyunk, és nincs mitől félnünk. Minden reményünket elveszítjük, ha nem ezt tesszük! Nagyon világosan látszik, hogy nincs több idő alvásra és szunnyadozásra, melyet felkészülésre szóló kiáltás követne. Aki most alszik, azt valószínűleg csak Magának az Úrnak eljövetele ébreszti majd fel!”²¹

(866) Megjegyzendő, hogy a keresztre feszítés lehetséges legkésőbbi dátuma Kr.u. 34, mely Kr.u. 37-re tenné a 70 hét, és 1847-re a 2300 év végét. De az eljövettelt ennél korábban várták, és az „általuk elfogadott időpontokat” tekintették leginkább megfelelőnek. Állandóan készen kell lennünk!²²

VI. Az ellenfelek végzetesen különböznek egymás között

Majd egy gondosan elkészített „Levél reménységünk ellenfeleihez”²³ című írásban a millerita vezetők a próféciáknak az emberi gondolkodásra gyakorolt átalakító hatásáról beszélnek. Kezdetből fogva megerősítik azt a tényt, hogy a különbözőségük alapvető pontjain mit sem változtatott a csalódás, nevezetesen, hogy a millennium előtti eljövétel a következő megjövendőlt esemény. Ezen a fő ponton és az időponton „különböznek az egyház nagy testületétől és a világtól.”²⁴

Eszükbe sem jutott, hogy az ilyen helyzetben tetetni kellene jó viszonyukat az evangélikus egyházakkal, különösen azért, mert ez volt az ősegyház hite, és sokaké a századok folyamán. Azt várták, hogy ha ténylegesen hiba lett volna állásfoglalásukban és érvelésükben, „napjaik nagynevű teológusai azonnal rámutattak volna tévedésükre, és felgöngyölítették volna az okoskodást, mellyel alátámasztották azokat.” De

hiába vártak a millennium előtti véleményre valamilyen komoly cáfolatot. Eleinte a kérdést „érdemtelennek és rangon alulinak” tekintették a teológusok. Azonban, amikor kezdett „a nép szemében vonzóvá lenni” sok pap nyugtalanná vált. Ahelyett, hogy megegyeztek volna érvelés által, az egész kérdést általában „megvetéssel és gúnnyal” kezelték.²⁵

Azután, ahogy a közvélemény egyre inkább kezdett érdeklődést mutatni, „különböző egyének megpróbáltak rámutatni a tévedéseikre és különféle **(867)** érvekkel és elméletekkel cáfolni azokat” anélkül, hogy nézeteiket „tisztességes és pártatlan vizsgálat alá vetették volna”. És egymásnak ellentmondó reagálásokkal álltak elő, hogy ezt mondják a milleriták: „Oly különbözőek voltak már nézeteitek, hogy sokszor egymás nézeteivel is jobban szemben álltatok, mint a miénkkel. És pontosan mely álláspontokat kellene feladni, kérdezték érdeklődve? És az advent hitről milyen álláspontokat fogadjanak el ellenfeleiktől? Majd felsorolták tíz közismert vallási vezető ellentmondó véleményét.

HAZEN és DIMMICK más-más okot sorol fel, amiért a meghirdetett küszöbön álló advent egy „téves riasztás”. DOLING a nap-év elvet csak a 70 hétre és az 1260 évre alkalmazza, de a 2300 napot csak 1150 valódi napnak tekinti. Másrészt STUART a 2300 és 1260 napot szó szerint veszi, Dániel fő próféciait Antiochusra, Jánosét pedig Néróra alkalmazva. MORRIS nap-évnek ismeri el az 1260 napot, de nem a 2300 napot; és a negyedik próféciai birodalmat Rómának tekinti, de CHASE azt mondja rá, hogy az Antiochus birodalma és nem Róma, a 2300 az félnap, és az 1260 egyszerűen egész nap.

WEEK anélkül állítja, hogy 160 hibát követtek el a milleriták, hogy az igazsággal szemben ellentétes álláspontokat hozna fel. JARVIS elismeri, hogy a próféciai jelképek és a nap-év elv millerita alkalmazása helyes, de tagadja, hogy van bármilyen kulcs a prófétikus időszakok időrendi megállapításához. BUSH is elismeri az elvek általános megbízhatóságát, és a föld történelmének és birodalmainak küszöbönálló válságóját, de állítja, hogy a milleriták tévedtek a bekövetkező események természetére nézve. HINTON is elismeri, hogy Dániel minden egyes látomása Isten örökkévaló országa felállításáig terjed, és hogy a 2300 nap és a jelképes évek más időszakokban teljesedtek, – és körülbelül ugyanabban az időben jártak le – de ragaszkodik ahhoz, hogy azok nem közvetlenül Krisztus személyes eljövetele és a világ szószerinti vége által következnek be, hanem az inkább egy fokozatosan változó folyamat.²⁶

(868) Most, ennek a zavaros és ellentmondásos egyvelegnek a fényében, a millerita vezetők élesen teszik fel a kérdést:

„Amikor a doktorok nem értenek egyet egymással, ki dönt? Melyiket válasszuk az ilyen különböző és ellentmondásos vélemények közül? Így, a ti véleményeket egymással és a sajátjukkal, nem találtunk a Szentírással olyan összhangzó nézeteket, amiben még ti is egyetértetek.”²⁷

VII. Az ellenfelek álláspontjait nem millerita hittudósok döntik meg

Moses Stuart professzor, az Andover-i szeminárium tudós tanára és John Dowling, a népszerű new yorki lelkész volt talán a millerita nézetek legkiválóbb ellenfele. Azonban saját álláspontjukat kíméletlenül támadták meg tanult és befolyásos papok a legismertebb nem-millerita körökben. Ezen bírálatok közül néhány feljegyzést és utalást idéztek az Address-ből a kiegészítő lábjegyzetek szerint. Így például DR. ROBERT J. BRECKINRIDGE,²⁸ jogász és törvényhozó, majd presbiteriánus lelkész, szerkesztő, kollégiumi igazgató és szemináriumi professzor, ezekkel a maró gúnyos szavakkal támadja Dowling könyvét:

„Mr. Dowling ezen értekezéséről magabiztosan elmondhatjuk, hogy alig lehet felfognunk, hogy Mr. Miller vagy Mr. Bárki más ennél sekélyesebb, képtelenebb és értéktelenebb könyvet adhatna ki. Alig találunk olyan pontra, amellyel kapcsolatban ne sikerült volna a prófécia múltbeli íróinak legképtelenebb feltevéseit elfogadnia; és teszi azt bármely egységes rendszerbefoglalás nélkül, amelyről egy értelmes és gondolkodó embernek egyetlen tiszta következtetése lehet az ő általa felvázolt füzetéről, hogy ha ilyen egy ember képes lenne elhinni, akkor maguk a prófécia csak zűrzavaros képtelenségek. Olyan megoldások, mint az övéi hatástalanok, csak azt érhetik el, hogy az egész ügyet nevetség tárgyává tegyék, és éppen azt az ügyet segítsék, melyet támad.”²⁹

(869) De még ennél is többet mond Isaac T. Hinton, Sz. Luis baptista lelkésze, kit már említettünk az I. részben, és aki oly messzire megy, hogy ezt mondja gúnyosan Dr. Stuartra és híres *Utalások a Prófécia Értelmezésére* című írására:

„Sajnáljuk, hogy az Antikrisztussal vívott nagy erkölcsi harc közepette, akinek a 'szentek' oly hosszú időre a kezébe 'adattak', egy ilyen rátermett védelmezőre talált. Természetesen annélkül, hogy ilyen becsvágyó szándékkal vádolnánk őt, egyértelműen azon a véleményen vagyunk, hogy Andover érdemes doktora már kiérdemelt magának egy bíborosi kalapot; és ha a soron következő munkája is hasonlóan ilyen zseniális lesz a katolicizmus érdekében, akkor csak a pápai trón lenne számára a megfelelő jutalom. Mi azonban nem félünk attól, hogy átlagos felfogású, józan és független gondolkodásra képes keresztények rossz döntést hoznak azon rendszer vizsgálata után, mely kizárja a prófécia oldaláról a pápaságot, és amely annak utálatosságairól hűséges leírást ad prófétikus jelképek által felvázolva. Mióta elolvastuk e tudós Stuart munkáját, örömmel töltött el minket, hogy szerény képességeink arra irányulnak, hogy megvédjük a 'régie ösvényeket'.”³⁰

És végül az *Universalist* (Hartford) diadalittasan állítja:

„Biztosak vagyunk abban, hogy Stuart tanár munkájában közelebb kerül az univerzalistákhoz a véleményeik szerint tárgyalt témákban, mint iskolájának bármelyik írója ebben az országban, és hogy hitünk ellenfeleinek kezéből számos támaszt kivett, mellyel a régi várat igyekeznek megtartani, melyben élnek.”

Megalkuvás nélkül megvétőzza Dániel és Jelenések népszerű értelmezését, és *egyedül az univerzalistákkal*, határozottan állítva, hogy tartalmuk nagy részre különösen rájuk vonatkozik, és beteljesedésükre, olyan jelenségekre és eseményekre hivatkozik, melyek *alig néhány évvel a könyv megírása után történtek meg.*³¹

VIII. Minden alapvető tételt támogatja valamelyik kritikus

Állítva, hogy „hitünk minden pontját támogatja valaki közületek,” az Address a hét legfontosabb magyarázathoz nyújtott, ellenfelek általi támogatás példáit idézi:

1. *A 2300 nap-évet jelent*, Bush, Hinton és Jarvis³² támogatják,
2. *Az 1260, 1290 és 1335 éveket jelentenek* Morris, Dowling³³, Bush és Jarvis is támogatják.
3. *A 2300 év a 70 héttel kezdődik*, Bush és sokan mások elismerik.
4. *Róma a negyedik birodalom, melyet a vas lábszárak és a negyedik állat jelképez*, állítja Bush, Jarvis, Hinton³⁴ és Moris.
5. *Dániel 7. fejezet kis szarva a Pápaság*, azt Bush, Jarvis Hinton³⁵ és Moris hasonlóan támogatják.
6. *Dániel 8. fejezet rendkívüli nagy szarva Róma*, Jarvis és Hinton³⁶ is kitart ez mellett.
7. *A 2300 év a halottak feltámadása, Krisztus eljövetele és Isten örökkévaló országa kezdetekor jár le*, azt is elismeri Jarvis és Hinton. És Morris azt kérdezi: „Ki az, aki nem látja, hogy immár minden készen áll arra, hogy a hetedik angyal megszólaljon.” A millerita Address ezután megismétli azt az állítását: „A lényeges pontok mindegyikét közületek valaki elismeri, hogy igazunk van, vegyétek ezt figyelembe.”³⁷

IX. A pontos idő egyértelműen hiba volt; de az advent közel van

Az ellenfelek követelésére, mivel az advent várható ideje elmúlt, „mint becsületes emberek, fel kell adnotok azt”, és a milleriták őszintén elismerik: „Tévedtünk a határozott idővel kapcsolatban. . . . mindent feladunk, ami megcáfolja . . . álláspontunknak azt a részét.” Hozzáteszik: „Ha valami más is tévedésnek bizonyul, azt is be fogjuk vallani.” De kérdik, miért kellene lemondanunk magáról a második adventben való „reménységünkről”? Komolyan hozzáteszik:

„Hibát követhettünk el a pontos idő terén, de Üdvözítőnk parancsa szerint mégis tudhatjuk, hogy az, az ajtó előtt áll. Lehet, hogy tévedtünk a prófétikus időszakok végének pontos megállapításában; azon kívül lehet némi pontatlanság a mi időszámításunkban vagy ezek kezdő időpontjában, de mikor az ilyen időbeli eltérések elmúltak, az esemény be fog következni.”³⁸

Ezért kijelentik, hogy reménységüket nem fogják feladni, míg csak ellenfeleik -

„be nem bizonyítják, hogy a Dániel és János által jelzett időszakok nem éveket jelentenek, hogy azok nem a világtörténelem ezen szakaszában járnak le, hogy a prófétikus jelképek nem az eljövendő események árnyékai Isten örökkévaló országa felállítására vonatkozóan, hogy a hetedik angyal nem most készül megszólalni, és hogy az ő megszólalása nem a feltámadást és az ítéletet fogja bejelenteni, hogy Krisztus uralkodása nem lesz személyes és ezer év-előtti, és hogy a szentek nem fognak majd uralkodni a földön. Ha ezek a hittételek igazak, akkor egyedül nekünk van szentírási alapunk. Ha ezek nem bibliai tanok, akkor szeretnénk azokat megcáfolva látni. De mindeddig nem voltunk megelégedve az érvek megbízhatóságával, melyeket azok megcáfolására terjesztettek elő. És ne feledjük, hogy e kérdések megvitatásában ugyanazon az alapon állunk, melyen az ősegyház állt; és ti, akik ellenségeink vagytok, közülünk távoztatok.”³⁹

X. A nap-év elve megtámadhatatlanul áll

Ezután így érvelnek: Rátok hárul, ellenfeleink, hogy a nap-év elvét megcáfoljátok, míg mi csak az egyház régi, megalapozott hitének védelmezői és támogatói vagyunk. Ha azok nem évek, akkor a keresztény világ mindvégig téves irányban haladt, **(872)** és így az egyházat elvágjátok az időrendi számítások minden kapaszkodó pontjától, a világító toronytól vagy a csillagtól, mely által meg lehet állapítani helyzetét vagy azt a távolságot a küszöbön álló ezer évtől, mely felé törekszik – Bush gondolata szerint.

Ragaszkodtok ahhoz, hogy az események kifejezetten egyszerű történelmi időpontok, melyek szószerinti időpontokhoz kapcsolódnak, de a *jelképes* jövődölések *jelképes* időpontot igényelnének. Így arra a következtetésre jutnak:

„Tehát, ti magatok megítélhetitek, hogy ezekről az időszakokról még nem bizonyította be senki, hogy nem évek lennének; és amíg nem hoztok fel új és meggyőzőbb érveket, nem kérhetek bennünket álláspontunk feladására.”⁴⁰

És azok, akik maguk is elismerik, hogy azok évek, és csak a kezdő időpontokat vitatják, azok sem hoztak fel hitelesebb és egyezőbb kezdő időpontokat, mint amelyektől mi számoltunk. Dowling egyszerűen kijelenti: „Nem érzem magam arra kötelesnek, hogy néhányat szolgáltassak.” De sem Jarvis, sem Weeks, sem pedig Pond nem vállalkozott arra, hogy megkockáztasson egy időpont megjelölésére, melyben a 2300 évet elhelyezheti.

XI. A 2300 évhez még mindig a 70 hét a kulcs

Az egyik nagy kérdés, melyet még senki sem próbált megoldani az, hogy a 70 hét a 2300 nap első szakasza, mondták a milleriták.⁴¹ Gábrielt arra utasították, hogy értesse meg a *látomást*, melyből a 70 hetet meghatározták, vagy *levágták*. Egyetlen héber tudós sem tagadta ezt, a legjobb tudósok elismerik, hogy így kell olvasni „leváगतott” – a fennmaradó évek túlterjednek a 490 éven. A két időszak közötti összefüggést tehát nem cáfolták. Dr. William Hales mondja: „Ez *időrendi* prófécia (a 70 hét). . . nyilván a fenti látomás magyarázatát szolgálja, különösen annak *időrendi* részét, a 2300 napét.”⁴²

A milleriták tehát azt állítják, hogy az időrendi keltezéseket támogató összes érvelésük szilárdan áll – kivéve a pontos időt. Másrészt, **(873)** ellenfeleik el szeretnék mozdítani őket a századok nagy próféciai és történelmi mérföldköveitől. De „azok helyébe semmit sem javasolnak”, csak egy „üres és sivár bizonytalanságot.” Az alkalmazások összhangban vannak a jövődölések minden részletével. Kísérleteik – mondják – kihagyják a leglényegesebb és legfontosabb jellemzőket. Még az ellenzéki Hinton is kénytelen volt kijelenteni:

„Dr. Stuart munkája, bevalljuk nagyon hiányos; száz történelmi tény, melyek Dániel és János jelképeire vonatkoztak, észrevétlenül hagyott; és attól tartunk, hogy a teljesebb mű, mely tollából rövidesen megjelenik, nehezebbnek találja majd Antiochus és Néró uralkodó társait kiválogatni, mint nagy tudása és találékonysága lehetővé tenné számára, hogy kielégítően teljesítse azt.”⁴³

XII. A közvetlen ezerév-előtti eljövétel alapján állnak

De még inkább létfontosságúnak tartották a premillennium alapvető kérdését. Személyes és ezer év előtti lesz-e Krisztus eljövedele? „Fel lesz-e

állítva Isten örökkévaló országa az egész ég alatt az újjászületett földön?” Még Stuart is azt állítja, hogy a Szentírást „világos, elsődleges és szószerinti értelmében” kell értelmezni, kivéve, ha alapos okunk van ennek ellenkezőjére. Bármely más feltétellel nincs biztosítékunk azok valódi jelentésére vonatkozóan, és az emberek képzeletére és szeszélyére vagyunk utalva. És azt még sohasem mutatták ki, hogy Krisztus második eljövetelét, a bűn emberének megsemmisítését, az elevenek és holtak ítéletét és a szentek földi uralkodását nem szószerint, hanem csak lelki értelemben kell értenünk.

Azok, akik kimagyarázkodás által elvetik a bibliai igazság valódi jelentését, éppen olyan bűnösök a milleriták szerint, mint akik elvetik magát a Szentírást. Stuart azt állítja, hogy Krisztus személyes, szószerinti megjelenése jelképes és költői ábrázolás. De az egyház századokon keresztül szószerint értelmezte azt. Ennek fényében áttekintve az összes tényt, a Jézus közeli eljövetelében hívők következtetése a következő:

„Jobban meg vagyunk meggyőződve, mint valaha azoknak az örök jeleneteknek a valóságáról és közelségéről, melyekre várunk; és amelyekről úgy gondoljuk, hogy összhangban vannak azzal a hittel, amely egyszer a szenteknek adatott; – azokra a dolgokra várunk, és csak is azokra, melyekről Mózes és a próféták állították, hogy bekövetkeznek.”⁴⁴

(872) Amennyiben tehát „a pontos idő többé már nem megosztó kérdés”, és a második adventnek nagyon közel kell lennie, az adventvárók bemutatják próféciai hitük összefoglalását, mint a nagy vitapontokat:

„Krisztus személyes eljövetelére várunk, a próféciai időszakok befejezésére, melyeknek hitünk szerint most kell megtörténni; hogy azok az időszakok évek; – hogy Dániel és János látomásai a világ végéhez vezetnek el bennünket, a negyedik vadállat Róma, és a kis szarv a pápaság; hogy e föld, miután tűzben megtisztult, Új Éggé és Új Földdé válik, amelyben igazság lakozik; – hogy a feltámadott szentek öröklik majd azt; – és hogy az örökkévaló ország, az Isten országa lesz majd felállítva az egész ég alatt.”⁴⁵

Azok, akik szembeszegülnek ezen bibliai állásponttal, nincsenek az igazság birtokában – állítják ők – „szembenálló és sokféle nézetük”, az újdonságok, melyekhez állandóan segítségért folyamodnak, és az a készség, mellyel a millerita nézeteket elferdítik, „befeketítik indítékainkat, meghamisítják tetteinket és mindenféle ostoba és buta történeteket terjesztenek, melyek megvetést válthatnak ki az (advent) üggyel szemben, vagy megsemmisítik azok befolyását, akik annak élén jártak.”⁴⁶ Éppen az alkalmazott ellenállás módja erősíti hitünket, állítják, mert ha feladnánk ezeket az álláspontokat (a prófécia-értelmezés Történelmi Iskolájáét), akkor kénytelenek lennénk vagy visszatérni Rómához, vagy a német racionalizmushoz fordulni. Természetesen mindegyik – remény, világosság és segítség nélkül –

elképzelhetetlen lenne. Ez volt az Adventvárók válasza nyílt ellenfeleiknek. Egyetértettek abban is a nagy tudású Hintonnal:

„Nem gondoljuk elbizakodottságnak, ha inkább azt a rendszert fogadjuk el, melyet Mede, Sir Isaac és Newton püspök és más tanult próféciakutatók tettek, akik neve megtiszteltetés az elmúlt korszakokra nézve, és akiknek munkája bizonyíték a mi meggyőződésünkre, mind nagyobb mértékű tudományos kutatás, a bibliai tudomány ezen sajátosságos szakterületének mind alaposabb ismerete **(875)** és mindenek felett, elképzelhetetlenül nagyobb az ítélőképesség alapossága, mint amelyek az Andoveri professzor bizonyítékaiban az 'Utalások a prófécia értelmezésére' című munkájában vannak.”⁴⁷

XIII. A vitatott idő öt éves köre

1844. december 28-án és 29-én egy advent konferenciát tartottak, ahova a vezetők egymás hite erősítésére és gondolataik tisztázására gyűltek össze. Ekkor Miller „Előadása az advent hívőkhöz” újra felsorakoztatta reményeiket, megemlítette a rágalmozó vádakat, bátorítást nyújtott, és a csalódás okaira vonatkozóan felajánlotta magyarázatát – az emberi időrend gyarlósága és valószínűleg néhány évnyi eltérés a számításban. Ezt mondta:

„Az ellentmondás, úgy véljük, az időrend emberi részében rejlik, és mivel négy vagy öt év vitatott a legjobb időrendszámítóink között, amelyet nem lehet kielégítően rendezni, úgy érezzük, hogy jogunk van e vitatott időszakhoz; és az őszinte és értelmes emberek mindezt elismerik. Ezért türelmesen ki kell várnunk a vitatott idő végét, mielőtt őszintén bevallanánk, hogy tévedtünk az időpontban.”⁴⁸

Bár majdnem kivétel nélkül mindenki Kr. e. 457-et tekintette a 70 hét és a 2300 év kezdő dátumának, ezt a vitatott négy vagy öt éves időszakot határozták most meg „ütközőnek”, hogy enyhítsék a csalódás súlyát a záró év idején.⁴⁹ Mint említettük, úgy látszik nem jutott eszükbe a kérdés újra-megvizsgálása, vagy a „Szentély megtisztításának” tényleges értelmezése. Úgy tűnt, hogy csak a befejező dátumot kérdőjelezi meg – az 1844 évi befejezést. Még mindig azt tartották, hogy a szenthely megtisztítása, magába foglalja a föld tűz általi „megtisztítását”. Krisztus nem jött el; ezért a prófécia még nem ért véget. Ezért a 2300 év végének keltezését kell előrehozni. Így érveltek ebben az időben – bár ezen az alapon végülis kénytelenek lennének feladni annak minden gondolatát, hogy tudjuk, mikor érkezett a prófécia a végéhez.

Ennek következtében rövidesen kénytelenek voltak elhagyni Miller elvi álláspontját, **(876)** hogy a 70 hét, melynek dátumát ismerjük, képezné a 2300 év első szakaszát – mely álláspontot rengeteg ember osztotta az Ó- és Újvilágban,⁵⁰ már Miller első, 1836-os könyve megjelenése előtt. A 70

hétnek a 2300 évből való leválasztása – az eredeti prófécia alapján – egy hallgatólagos beismerés volt a világ felé, hogy az egy alapvető tévedésre volt felépítve. A 2300 év alapvető tételétől való ilyen elállást szükségszerűen követni kell a hetedik-hónapi mozgalom álláspontjától való elállásnak. Így a mozgalom fő oszlopát végül is teljesen aláásták annak veterán vezetői.

Ez egy ökumenikus (vagy pontosabban egyházon belüli) ébredésként kezdődött a Krisztus közeli eljövételének tanítására alapozva. Végső soron nem azzal hívták ki az embereket az egyházakból, hogy egy másik felekezetet hozzanak létre, hanem hogy felkészítsék az embereket visszatérő Urunkkal való találkozásra. Nem volt szükséges, és nem is vágytak egy összehangolt szervezet létrehozására.⁵¹ Ez az egykori mozgalom nagy gondolkodási és cselekvési szabadsága most elősegítette a későbbi viszályt. Így, október 22. után, a Miller-mozgalom tulajdonképpen megállt amint feltámadtak a viták, mint a Reformáció követői között – hasonlóan, mint Luther és Zwingli között, vagy Kálvin és Arminiusz követői, vagy a westminsteri hittudósok és más hitűek között – és a zavar növekedett.

Természetesen a Miller-mozgalom nagy százaléka elillant, követői eltűntek a világban vagy visszatértek az egyházakba, melyekből jöttek. Ágakra szakadtak szét, melyek közül néhány túlélte a fő csoportot. Ennek ellenére jelentős számú csoport maradt együtt több évig az 1845. áprilisi Albany konferencia hatására.

JEGYZETEK

1. A New York-i *Spectator*, és a Bostoni *American Traveller*, mindkettő 1844. november 2.; a Providence *Daily Journal*, október 14.; a New Hampshirei *Statesman*, október 25.; a Bostoni *Post*, november 12.; Lásd még F. D. Nichol, *The Midnight Cry*, 252-253. o. Egy példa a vallásos nyomdából, lásd „The Christian Watchman”, *Advent Herald*, 1844. november 20. 113. o. idézet a *Christian Watchman* november 1. és 8. számából.
2. Himes, „Statement to the Public” Bostoni *Post*, 1844. november 2. Lásd szintén *Trial of Elder J. V. Himes* (135 o.) „The Christian Secretary”, *Advent Herald*, 1844. december 11. 141. o.
3. Kézirat, letter, Miller to Himes, *Advent Herald*, 1844. november 27. 127. o.
4. *I.m.* 128. o.
5. Kézirat, letter, Miller to I. O. Orr, 1844. december 13. vö. letter to Himes, 1844. november 18. in *Advent Herald* 1844. december 11. 142. o.
6. Litch, Letter, 1844. november 14. in *Midnight Cry*, 1844. december 12. 187. o.
7. Lásd pl. Kézirat letter, Whiting to Miller, 1844. október 24.
8. Storrs, Letter, 1844. november 8. in *Midnight Cry*, 1844. november 14. 157. o.
9. Miller, Letter, 1844. december 3. in *Advent Herald*, 1844. december 18. 147. o.
10. Megjegyzés *Advent Herald*-ban, 1844. november 13. 105. o.
11. (Himes?) „Adress to the Public”, *Advent Herald*, 1844. november 13. 108.

12. *I.m.*
13. *I.m.* 109. o.
14. *I.m.* 110. o.
15. *I.m.*
16. Hitünk szerint, mennybemenetelekor lépett be mennyei szolgálatának második szakaszába és a kijövetelésre való várakozásukat 1844. hetedik hónap tizedik najára számolták. Figyelmén kívül hagyták azt a tényt, hogy az engesztelési napon a főpap mindkettőbe belépett éppúgy mint amikor kijött a szentek szentjéből.
17. Moses Stuart, *Hints an the Interpretation of Prophecy*, 74. o.
18. George Bush, letter to Miller, in *Advent Herald*, 1844. március 6. 38. o. Bush bizonyítja a nép-évet elvet Stuarttal szemben az ő „Prophetic Designation of Time. To Professor Stuart. – Letter VII.” című írásával. *The Hierophant*, 1843. április, 243. o.
19. (Himes?) „Address to the Public”, *Advent Herald*, 1844. november 13. 111. o. On Cuninghame lásd *Prophetic Faith*, III. kötet 364-385. o.
20. *I.m.* 111-112. o.
21. (Himes ?) „Address to Adventists”, *Advent Herald*, 1844. november 20. 116. 120. o. (dőlt betűs részlet)
22. *I.m.* 119. o.
23. Amint megvizsgálták hitüket a Szentírás alapjain, a nyilvánvaló isteni vezetést, csalódásuk lehetséges okát, valamint az írárok és ellenfelek indoklását, az *Advent Hirnök* 32 oldalas kiegészítésében december 4-én kiadták a nyilvánosságnak és az adventváróknak, tartalmazva ezt az előadást és az előbbi kettő újra kiadását. A ceruzás megjegyzés szerint a régi bostoni központi másolón, Bliss írta a harmadik előadást.
24. (Sylvester Bliss?) „Address to the Opposers of Our Hope”, Supplement to the *Advent Herald*, 1844. december 4., 21. o.
25. *I.m.* 21-22. o.
26. Meg kell jegyeznünk, hogy ezen kritikák közül némelyik egykor a prófeciáról tartott nézet volt, Miller magyarázataihoz hasonlóan. De később, amikor a Miller-mozgalom félelmetesen megerősödött, megtagadták korábbi álláspontjukat és harcias ellenfelek lettek. Miller több bírálója kevés figyelmet fordított a prófeciára, amíg a Miller-mozgalom egy erőteljes mozgalommá nem növekedett. Ezután ők önmagukra alkalmazták a prófeciáról tanultakat és a magyarázatok kivédésére találkozókat hoztak létre, hogy védelmezzék a Millerita álláspontokat.
27. *I.m.* 23. o.
28. ROBERT J. BRECKINRIDGE (1800-1871) Kentucky-ban született, a Jeffersonon, a Yalen és a Unionon tanult, 1819-ben diplomázott. 1824-ben kezdte joggyakorlatát Kentuckyban és a törvénytestület tagja lett. Azután a törvénykezéstől az evangélium felé fordult és 1831-ben engedélyt kapott a prédikálásra. 1832-ben elfogadott egy meghívást a Baltimori Második Presbiteriánus templomba. Azon időszak keresztes vitéze és nagy vitatkozója volt, a mértékletesség fáradhatatlan támogatója és a rabszolgaság ellenzője. Ő volt a baltimori *Spirit of the XIX Century* szerkesztője, nagyrészt felelős volt a régi és új presbiteriánus iskolák 1845-ben történt szétválásáért. Majd Pennsylvaniában a Jefferson College elnöke volt, visszament Kentuckyba, ahol a Danville-i Rabbiképző Teológia professzora volt. Egy nagyszabású teljesítményt hagyott örökül az államilag finanszírozott iskolarendszerben.
29. Editorial book review, *Spirit of the XIX Century*, 1843. március 191. o.
30. I. T. Hinton, *Dániel és János próféciai*, 231. o.
31. M(erritt) S(anford), Book Review, „Stuart on Prophecy”, *The Universalist*, 1842. október 15. 52. o. (dőlt betűs szedés)

32. Jarvis azt mondja, amennyiben az Antiochus elmélet végzetes lenne Miller számításaira nézve, az csak természetes, hogy „szívesen vették volna az ellenfelei”. De azt állítja, hogy „legyőzhetetlen nehézségek vannak ezen rendszer szerinti eljárásban, mely Antiochus Epiphanest nevezi a kis szarvnak. És hozzáteszi, „nekem nem okoz nehézséget, ezért elfogadom, hogy az estétől-reggelig kifejezés egy prófécia napot jelent.” (Samuel Farmer Jarvis, *Two Discourses on Prophecy*, 46. o.) Dánielnek azt mondták, hogy pecsételje be a látomást, mert a teljesedése nagyon távol lesz – ez egy határozott „párhuzamos következtetés” a próféciaiban lévő napokra. És a „látomás” nyilvánvalóan a „kosra és a kecske bakra vonatkozó teljes látomás””. (I.m. 45-47. o.)
33. Dowling állítja: „Hiszem, mint ahogy Mr. Miller is hiszi, és úgyszintén a legtöbb protestáns magyarázó, hogy az 1260 év a pápai Antikrisztus uralmának időtartamát jelenti. Ezen szövegek összehasonlítása után, és az összes prófécia, melyek hozzájuk tartoznak a pápaság jellemző tulajdonságaival és természetével, nem kétséges előttem, hogy ez a titokzatos Babilon, akinek neve a Jelenések 17:5-ben van leírva, és hogy amikor a 1260 év letelik, azután *'nagy sebességgel vettetik el Babilon, ama nagy város,* és TÖBBÉ MEG NEM TALÁLTATIK!’” (Ripley to Miller, 25. o. Lásd: I. T. Hinton op. Cit. 360. o. ugyanezen pontra.)
34. Hinton azt tartotta, hogy a Dániel 2, 7, 8, 11 próféciai a világ történelmének „négy részletes leírása, Dániel idejétől a 'vég idejéig', és a Jelenések látomásai ugyanazon időszakokra vonatkoznak, mint a Dániel próféciainak utóbbi részletei.” (I.T.Hinton, op. cit. 25. o.) „Legnagyobb jelentőségű a képmásról való álom; nem lehet mentséget találni azokra, akik leértékelik Dániel többi próféciját, leszűkítik kiterjedését és lekicsinylik Antiochus Epiphanes uralkodásának cselekedetét. Semmi sem tudja olyan világosan bemutatni a világ történelmét és az egymást követő korszakokat, mint az arany, ezüst, réz, vas és agyag összeállítás.” (I.m. 27. o.)
35. A Dániel 7. fejezethez hozzáteszi: Azt gondoljuk, hogy olvasóink egyet fognak érteni velünk és a próféciaírók nagy többségével, hogy a Dániel 'negyedik fenevadán' lévő 'tíz szarv' és 'a tengerből feljövő hét fejű fenevad' a Jelenések látomásában, arra a tíz királyságra vonatkozik, melyre Róma fel lett osztva. A Dániel és János tíz szarvú fenevadának azonossága nem lehet kétséges.” (I.m. 232. o.)
36. Hinton ismét kifejezetten állítja: „Ha bármilyen más történelmi eseményt felmutathatunk és előállíthatunk a Dániel és János által említett összes részletről. . . . szerencsések leszünk, ha meg tudjuk állapítani azokat; míg azt hisszük, hogy a kis szarv a tíz szarv közül növekedik ki, és azok közül három kiszaggattatik ő előtte, arra utal, hogy azon királyságok közül nő ki a pápaság, melyekre a Római Birodalom a VI. században fel lett osztva.” (I.m. 237. o.)
37. Ez tévesen tulajdonítható Hintonnak, aki ezt a szarvat a moszlimoknak tulajdonítja. (Lásd: 355. o.)
38. (Bliss ?) „Adress to the Opposers of Our Hope”, Kiegészítés, *Advent Herald*, 1844. december 4. 24. o.
39. I.m.
40. I.m
41. I.m. 25. o.
42. Erről azt gondolták először a Milleriták, hogy az írországi Hans Wood ismerte fel 1787-ben. Azonban a németországi Petri időbelileg megelőzte őt. Petriről és Woodról lásd: *Prophetic Faith*, II. kötet. 713-722. o.
43. William Hales, *A New Analysis of Chronology*, II. kötet 517. o.
44. I. T. Hinton op. cit. 231. o.
45. (Bliss?) Address to the Opposers of Our Hope”, Kiegészítés, *Advent Herald*, 1844. december 4. 31. o.
46. I.m.

47. *l.m.* 32. o.
48. I. T. Hinton op. cit. 231. o.
49. In „Low-Hampton Conference”, *Advent Herald*, 1845. január 15. 183. o.
50. Lásd: F. D. Nichol, *Éjjeli Kiáltás* 273. o.
51. Lásd: *Prophetic Faith*, III. rész II. és IV. kötet, az I. rész teljes grafikonosan ábrázolt táblázatos formában jelent meg 404-405. o.
52. A Maine-i Cox rövidesen egy nagyon gyakorlatias javaslatot tett, legyen minden adventváró gyülekezetben intézkedés a keresztségre és az Úrvacsorára vonatkozóan, hogy azoknak, akik a hitük elnyomása miatt nem tudnak megmaradni a gyülekezetben, legyen egy hely, ahova menekülhetnek.